
Mariusz Maziarz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: mariusz.maziarz@ue.wroc.pl

**PRZYCZYNY WYBUCHU AFERY REINHART-
-ROGOFFA A DYDAKTYKA FILOZOFII EKONOMII***

**THE CAUSES OF THE REINHART-ROGOFF
CONTROVERSY AND THE PHILOSOPHY
OF ECONOMICS EDUCATION**

DOI: 10.15611/e21.2017.2.06

JEL Classification: A22, A23, B41, C01

Streszczenie: W artykule poświęconym konieczności wprowadzenia filozofii ekonomii do programu studiów ekonomicznych oraz sposobom nauczania tego przedmiotu poruszono dwa zagadnienia. Po pierwsze, sformułowano argumenty na rzecz tezy, iż brak edukacji w zakresie filozofii ekonomii, metaekonomii lub – innymi słowy – filozofii nauki poświęconej rozważaniom nad ekonomią przyczynił się do niewłaściwego kierunku rozwoju debaty nad stanem ekonomii po kryzysie. W artykule wskazuje się, że w dużej mierze nie istnieje wzajemna dyskusja pomiędzy filozofią ekonomii i praktyką badawczą ekonomistów, a w tych obszarach, gdzie takie oddziaływanie można zauważyć, opiera się ono na wzajemnym niezrozumieniu filozofów i ekonomistów. Ponadto rozważa się, jak realizm naukowy, najpopularniejszy paradygmat filozofii nauki, wpłynął na niewłaściwe zrozumienie afery Reinhart-Rogoffa. Zgodnie z powszechnym wyjaśnieniem tej kontrowersji w dotychczasowej literaturze przedmiotu uważa się, iż tylko jedna z dwóch odmiennych metod jest właściwa, co prowadzi do wniosku, że dwa sprzeczne wyniki są uzasadnione w różnym stopniu. Analiza metodologii klinometrycznej prowadzi do wniosku, iż ten punkt widzenia jest nieuzasadniony. Na odmienne wyniki największy wpływ ma wybór sposobu obliczania średniej (ważonej lub nieważonej), a nie błąd popełniony przez autorów *Growth in a Time of Debt*. Autor argumentuje na rzecz tezy, iż założenia filozoficzne leżące u podstaw realizmu naukowego (wiara w spójną metodologię oraz jej stopniowe postępy, realistyczne odczytanie modeli ekonometrycznych itd.) wpłynęły na niezrozumienie tej głośniejszej kontrowersji. Po drugie, sformułowano zarys metod dydaktycznych mających na celu zainteresowanie studentów i przyszłych ekonomistów filozoficznymi rozważaniami nad uprawianą przez nich nauką. Autor argumentuje, iż nauczanie historii filozofii (ogólnej) ma ograniczony wpływ na rozumienie przez ekonomistów współczesnej debaty epistemologicznej i ich udział w dyskusji nad metodologią ekonomii. Ponadto twierdzi, że wykład z filozofii powinien zostać zastąpiony filozofią ekonomii oraz przedstawia właści-

* Badania zostały przeprowadzone dzięki wsparciu Narodowego Centrum Nauki (grant nr 2015/19/N/HS1/01066). Autor wyraża wdzięczność za komentarze i uwagi otrzymane od uczestników konferencji „Social Sciences and Humanities”, która odbyła się w The British School at Rome w dniach 15-18 listopada 2016 r.

we sposoby dydaktyki tego przedmiotu. Nauczanie filozofii ekonomii w sposób rozwijający zdolność krytycznego myślenia powinno opierać się na prowadzeniu zajęć w formie konsultorium poświęconego wybranym tekstom filozofów ekonomii oraz analizie problemów poruszanych wspólnie w debacie filozoficznej oraz być ukierunkowane na wykształcenie wśród studentów umiejętności krytycznego myślenia oraz logicznego argumentowania.

Słowa kluczowe: afera Reinhart-Rogoffa, filozofia ekonomii, ekonomia po kryzysie, dydaktyka.

Summary: In this article, I aim at arguing in favor of introducing the philosophy of economics as one of the courses taught during the economic studies. The line of argument is following. First, I analyze the recently widely discussed Reinhart-Rogoff controversy and show that the controversy is misunderstood in the hitherto literature because economists hold the philosophical presuppositions of scientific realism as true. In contrary to the hitherto explanations, the controversy exemplifies “emerging contrary result” phenomenon originally described by Goldfarb [1997]. However, the affair was understood as resulting from unjustified methodological commitments of *Growth in a Time of Debt* authors because this explanation is in line with the philosophical presuppositions of scientific realism. This case study shows that the philosophy of economics is a part of knowledge essential for conducting fruitful economic research and (therefore) it should be included in the teaching programme on Polish economic universities. In the second part of the article, I sketch three important aspects of the philosophy of economics didactics: (1) teaching methods, (2) aspects of the philosophy of economics which should be taught during a 30-hour course and (3) results of such a course.

Keywords: the Reinhart-Rogoff controversy, philosophy of economics, post-crisis economics, didactics.

Jerry, it's your house. Whatever you say it is, it is.

Rick z serialu „Rick and Morty”

1. Wstęp

Kryzys finansowy, który wybuchł w Stanach Zjednoczonych w latach 2007-2008, przyczynił się do pojawienia się w literaturze z zakresu filozofii ekonomii głosów o porażce ekonomii jako nauki. Scheuer [2013] wskazuje, że w literaturze metodologicznej pojawiły się głosy mówiące o konieczności przeprowadzenia radykalnych zmian w sposobach badania zjawisk ekonomicznych ze względu na porażkę teorii makroekonomicznych w przewidzeniu kryzysu gospodarczego i zapobieżeniu mu, jednocześnie argumentując przeciw takiemu punktowi widzenia. Lawson [2016] wskazuje wiele uchybień współczesnej ekonomii, która posługuje się narzędziami skazanymi na porażkę z punktu widzenia realizmu krytycznego. Spośród listy zarzutów wspomnieć należy dwa najważniejsze. Po pierwsze, zgodnie z różniczeniem wprowadzonym do filozofii przez Bhaskara [2016] na systemy otwar-

te i zamknięte, gospodarki zaliczają się do tych pierwszych, co oznacza, że nawet posiadanie wszystkich dostępnych informacji nie pozwoli na odniesienie sukcesu predykcyjnego. Po drugie, filozof ekonomii z Cambridge, Tony Lawson, krytykuje coraz większy zakres wykorzystania ekonometrii w naukach ekonomicznych, ponieważ przyjęcie perspektywy realizmu krytycznego implikuje brak stałych regularności empirycznych, których odkrywaniem w świecie gospodarczym zajmuje się ekonometria. Chociaż warto zwrócić uwagę, iż Lawson [2016; 2006], formułując wspomniany powyżej argument, popełnia nieścisłość logiczną – „błędne koło”. Aby udowodnić, że w gospodarce nie występują stałe regularności, należałoby wykorzystać podważaną przez filozofa ekonometrię i argumentować indukcyjnie, że wyniki estymacji są wrażliwe na małe zmiany w danych lub metodzie (tzn. nie przechodzą testu wrażliwości, *robustness check*). Uskali Mäki [in press] streszcza pokrzyśowe głosy krytykujące praktykę badawczą ekonomistów oraz brak adekwatności teorii i wykorzystuje narzędzia filozofii analitycznej do wskazania możliwych źródeł błędów rozumianych jako tworzenie niewłaściwych, nieadekwatnych empirycznie modeli zjawisk.

Inni autorzy wskazują, że niektóre modele ekonomiczne pozwalały zaobserwować wzrost ryzyka kredytowego nawet kilka lat przed krachem na nowojorskiej giełdzie. Być może problem nie leży w samych modelach ekonomicznych, lecz w nieodpowiednim wykorzystaniu wniosków z nich płynących. Dla przykładu Crotty [2009] w artykule poświęconym strukturalnym przyczynom wybuchu kryzysu finansowego wskazuje, że modele wykorzystywane przez banki do szacowania ryzyka kredytowego pozwalały stwierdzić niespotykany dotychczas wzrost ryzyka systematycznego systemu finansowego, jednak sygnały takie były ignorowane albo ze względu na brak wiary w adekwatność tych modeli, albo niechęć do zaprzestania działalności na rynku instrumentów pochodnych opartych na kredytach hipotecznych. Bez względu na prawdziwość obu pozycji filozoficznych lub – innymi słowy – właściwą odpowiedź na pytanie, czy ekonomia jako nauka mogła przewidzieć wybuch kryzysu, czy też świat gospodarczy jest zbyt skomplikowany, by osiągnąć sukces predykcyjny, a modele powinny być estymowane (modele danych lub empiryczne) lub konstruowane (modele zjawisk, modele teoretyczne) wyłącznie w celu wyjaśniania, zajęcie stanowiska w tym sporze wymaga znajomości obecnego stanu dyskusji w zakresie filozofii ekonomii.

Niestety, większość ekonomistów takiej wiedzy nie ma, co może być spowodowane coraz większą konkurencją pomiędzy naukowcami, zmuszającą do wąskiej specjalizacji i nieprzerwanej pracy nad nowymi publikacjami lub brakiem edukacji w tym zakresie na studiach wyższych. Badacze gospodarki, jeżeli zajmują stanowisko filozoficzne, zwykle skłaniają się ku naiwnemu realizmowi [Mućko 2011] lub realizmowi naukowemu [Mäki in press] (por. [Hardt 2013]). Artykuł składa się z dwóch części. Po pierwsze, autor argumentuje na rzecz tezy, iż afera Reinhart-Rogoffa została niezrozumiana w literaturze przedmiotu ze względu na założenia filo-

zoficzne o naturze rozwoju metodologii nauki przyjmowane przez realistów naukowych (pkt 2). Po drugie, rozważa, jakie metody dydaktyczne pozwoliłyby zwiększyć świadomość oraz zainteresowanie filozofią ekonomii wśród badaczy zjawisk gospodarczych (pkt 3).

2. Niezrozumienie afery Reinhart-Rogoffa a realizm naukowy

W niniejszej części artykułu za pomocą studium przypadku poświęconego aferze Reinhart-Rogoffa oraz jej niezrozumieniu w dotychczasowej literaturze przedmiotu wskazano, iż brak znajomości współczesnej debaty poświęconej filozofii ekonomii może prowadzić do niewłaściwych interpretacji kwestii metodologicznych. Głównym celem analizy *case studies* jest wskazanie, iż dotychczasowe interpretacje wynikają z przyjmowania przez większość ekonomistów założeń leżących u podstaw realizmu naukowego, co wydaje się nieuzasadnione, przynajmniej w przypadku rozważań nad makroekonomią empiryczną, tj. ekonometrią [Maziarz w prasie1].

Linia argumentacji na rzecz powyższej tezy jest następująca. Po pierwsze, po bieźnie omówiono wybuch afery Reinhart-Rogoffa, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii metodologicznych. Po drugie, rozważono, które z trzech odmiennych wyborów metodologicznych prowadzenia analizy kliometrycznej przez Reinhart i Rogoffa [2010] oraz Herndona, Asha i Pollina [2014] należy uznać za błąd, a które z nich – w przeciwieństwie – są uzasadnione w podobnym stopniu. Warto podkreślić w tym miejscu, iż celem artykułu nie jest omawianie obecnego stanu wiedzy kliometrycznej na temat relacji pomiędzy długiem publicznym a PKB, co zostało dokonane przez Maziarza [2016a]. Po trzecie, dokonano racjonalnej rekonstrukcji założeń leżących u podstaw jednego z paradygmatów filozofii nauki, realizmu naukowego. Po czwarte, wskazano, jak dwa najbardziej popularne wyjaśnienia afery Reinhart-Rogoffa są implikacją założeń realistycznej filozofii ekonomii, tj. – innymi słowy – jak filozofia realizmu naukowego przyczyniła się do niezrozumienia afery Reinhart-Rogoffa.

2.1. Hipoteza progu na poziomie 90% długu publicznego do PKB

Wspomniana w tytule podrozdziału hipoteza progu została sformułowana po stworzeniu przez Reinhart i Rogoffa [2009] nowej bazy danych zawierającej poziomy dług publiczny oraz tempa wzrostu gospodarczego dla 44 krajów do ponad 200 lat wstecz. Reinhart i Rogoff [2010] podzielili wszystkie obserwacje na cztery grupy w zależności od wielkości współczynnika długu publicznego do PKB: niskie zadłużenie (0-30%), średnie zadłużenie (30-60%), wysokie zadłużenie (60-90%) oraz bardzo wysokie zadłużenie (>90%). Następnie, wykorzystując średnią ważoną (por. równanie 1), obliczyli średni poziom rozwoju ekonomicznego (zdefiniowanego jako wzrost PKB rok do roku).

Równanie 1. Ważona średnia arytmetyczna zastosowana przez Reinhart i Rogoffa [2010]:

$$\hat{B}_i = \frac{\frac{\sum_{t=1}^{z_1} GDP_{t1}}{z_1} + \frac{\sum_{t=1}^{z_2} GDP_{t2}}{z_2} + \dots + \frac{\sum_{t=1}^{z_n} GDP_{tn}}{z_n}}{n},$$

gdzie: \hat{B}_i – średni poziom wzrostu PKB w i -tej grupie; GDP_{tx} – wzrost PKB w roku t , w kraju x ; z_n – liczba lat, w których kraj x został zaliczony do rozważanej grupy wyszczególnionej ze względu na dług publiczny; n – liczba krajów włączonych do rozważanej grupy.

Reinhart i Rogoff [2010] na podstawie przeprowadzonych obliczeń stwierdzili, że tempo rozwoju ekonomicznego jest znacznie wolniejsze w grupie o najwyższym poziomie długu publicznego do PKB. Ich artykuł okazał się bardzo wpływowy. Na badanie kliometryków z Harvardu powoływali się najważniejsi politycy ze Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej [Maziarz 2016b]. Jednak los przestał być łaskawy dla omawianej analizy trzy lata później, gdy Herndon, Ash i Pollin [2014] opublikowali raport z próby replikacji niniejszego badania. Autorzy z Uniwersytetu Massachusetts wytknęli trzy błędy popełnione w oryginalnej analizie: (1) błąd w arkuszu kalkulacyjnym, (2) niekonwencjonalną metodę liczenia średnich oraz (3) wyłączenie danych Nowej Zelandii (i Hiszpanii, czemu Herndon, Ash i Pollin [2014] nie poświęcili uwagi).

2.2. Metody czy błędy?

Herndon, Ash i Pollin [2014] argumentowali, iż ich wybory metodologiczne są właściwe, natomiast te podjęte przez Reinhart i Rogoffa [2010] zasługują na miano krytycznych błędów, które doprowadziły do uzyskania fałszywych wyników. Rozważając kontrowersję wokół artykułu *Growth in a Time of Debt*, należy zwrócić uwagę, iż nie tylko badania kliometryczne, lecz również analizy wykorzystujące modelowanie ekonometryczne poświęcone nieliniowości pomiędzy długiem publicznym a tempem wzrostu gospodarczego są podzielone w kwestii istnienia progów oraz wartości współczynnika długu publicznego do PKB, na jakiej się on znajduje [Maziarz 2016a].

Oczywiście wyłączenie z analizy pięciu alfabetycznie pierwszych krajów nie może być nazwane inaczej niż błędem metodologicznym, a dokładniej: błędnym zakodowaniem formuły w arkuszu kalkulacyjnym. Jednak dokładna analiza wpływu każdego z wytkniętych przez Herndona, Asha i Pollina [2014] uchybień na wyniki wskazuje, iż źle zakodowana formuła mająca na celu obliczenie średniego tempa wzrostu gospodarczego w każdej z grup ma bardzo mały wpływ na wyniki. Źle zakodowana formuła wpłynęła na zaniżenie średniego poziomu tempa wzrostu gospodarczego w grupie o najwyższym poziomie długu publicznego do PKB o 0,3

punktu procentowego, co – w porównaniu z wpływem sposobu obliczania średniej oraz wyłączenia danych opisujących rozwój gospodarczy Nowej Zelandii – jest pomijalną wartością (por. tab. 1). Wyłączenie obserwacji powojennego tempa wzrostu gospodarczego w Nowej Zelandii wpływa trzykrotnie bardziej na ostateczne wyniki. Natomiast największy wpływ spośród trzech wspomnianych przez Herndona, Asha i Pollina [2014] błędów na wyniki ma wybór ważonej lub nieważonej średniej arytmetycznej. Warto zwrócić uwagę, iż wpływ każdego z błędów z osobna jest inny niż ich sumaryczna wartość [Maziarz 2017b].

Tabela 1. Wpływ uchybień wytkniętych przez Herndona, Asha i Pollina [2014]

Nazwa uchybienia	Wpływ na oszacowanie tempa wzrostu gospodarczego w grupie o bardzo wysokim poziomie długu publicznego (pp.)
Błąd w arkuszu kalkulacyjnym	-0,3
Wyłączenie Nowej Zelandii	-0,9
Sposób obliczania średniej	-1,7

Źródło: opracowano na podstawie [Maziarz 2017b, tab. 1].

Biorąc pod uwagę nikły wpływ błędu w arkuszu w stosunku do pozostałych uchybień, należy rozważyć, czy rzeczywiście są one błędami z punktu widzenia metodologii kliometrycznej, czy – przeciwnie – powinny być raczej nazwane wyborami metodologicznymi. Zgodnie z dotychczasowymi wyjaśnieniami obecnymi w literaturze przedmiotu tylko jedna z dwóch alternatywnych metod kliometrycznych jest zasadna. Uważa się, że trzy wybory dokonane przez Reinhart i Rogoffa [2010] są błędami, natomiast sposób prowadzenia analizy kliometrycznej przez Herndona, Asha i Pollina [2014] jest właściwy [Clemens 2015; Muslu 2015; Dafoe 2014; Grimson 2014; Reiss 2014; Krugman 2013; Stevenson and Wolfers 2013].

Jednak uważna analiza metodologiczna praktyki badawczej kliometryków oraz argumentów przemawiających za każdym z alternatywnych wyborów pozwala stwierdzić, iż każdy z wyborów: średniej ważonej lub nieważonej oraz włączenia lub wyłączenia obserwacji dotyczących powojennego tempa rozwoju Nowej Zelandii jest uzasadniony w podobnym stopniu. Innymi słowy, używając powiedzenia Johna Keynesa, można stwierdzić, iż waga argumentów przemawiających za każdym z wyborów jest podobna. Oczywiście źle zakodowana formuła w arkuszu kalkulacyjnym, która wyłączyła część obserwacji ze statystyk, nie może znaleźć uzasadnienia. Jednak, mimo iż takie sytuacje nie powinny mieć miejsca w przypadku badań o tak dużym wpływie na współczesny świat, analiza wpływu każdego z uchybień wytkniętych przez Herndona, Asha i Pollina [2014] na sumaryczne wyniki pozwala stwierdzić, iż błąd w Excelu popełniony przez Reinhart i Rogoffa [2010] nie zmienił uzyskanych wyników w istotny sposób [Maziarz 2017b].

Za wyborem ważonej średniej arytmetycznej zastosowanej przez Reinhart i Rogoffa [2010] przemawia fakt, iż szeregi czasowe opisujące wartość długu publicznego w czasie charakteryzują się autokorelacją [Herndon, Ash i Pollin 2014]. Ponadto również analizowany w badaniach stanowiących kontrowersję współczynnik długu publicznego do PKB charakteryzuje się autokorelacją [Dafermos 2015; Reinhart, Reinhart i Rogoff 2012]. Trzecim argumentem za wykorzystaniem średniej ważonej w badaniach tego typu jest występowanie zjawiska nawisów długu, gdzie wysoki poziom długu publicznego jest przyczyną wzrostu zadłużenia Skarbu Państwa w kolejnych latach [Reinhart, Reinhart i Rogoff 2012; Kumar i Woo 2010].

Równanie 2: Nieważona średnia arytmetyczna zastosowana przez Herndona, Asha i Pollina [2014]

$$\hat{B}_i = \frac{\sum_{x=1}^n \sum_{t=1}^z GDP_{tx}}{n * z},$$

gdzie: \hat{B}_i – średni poziom wzrostu PKB w i -tej grupie; GDP_{tx} – wzrost PKB w roku t w kraju x ; z_n – liczba lat, w których kraj x został zaliczony do rozważanej grupy wyszczególnionej ze względu na dług publiczny; n – liczba krajów włączonych do rozważanej grupy.

Z drugiej strony, wykorzystanie prostej, nieważonej średniej arytmetycznej (por. równanie 2), zastosowanej przez Herndona, Asha i Pollina [2014] jest również wspierane przez wiele argumentów. Jak zauważyli autorzy replikacji [Herndon, Ash i Pollin 2014], zastosowanie średniej ważonej zgodnie z równaniem 1 powoduje zrównanie wpływu pojedynczej obserwacji oraz szeregu obserwacji kraju, który został wielokrotnie zaliczony do jednej z czterech grup. Ponadto jeżeli uzna się założenie o stałości analizowanego związku w różnych krajach za niepewne, lepiej jest zwiększyć liczbę obserwacji wpływających na sumaryczne statystyki poprzez zastosowanie średniej nieważonej [Egert 2015; Bell, Johnston i Jones 2014; Egert 2012; Kurtellos, Stengos i Ming-Tan 2012].

Analiza argumentów za włączeniem oraz przeciw włączeniu danych opisujących tempo rozwoju gospodarczego Nowej Zelandii w latach powojennych również nie jest konkluzyjna. W momencie prowadzenia analizy przez Reinhart i Rogoffa [2010] istniały dwie bazy danych zawierające historyczne poziomy templa rozwoju gospodarczego tego kraju: baza danych Angusa Maddisona (*Angus Maddison's Database*) oraz stworzona przez nowozelandzki urząd statystyczny (*New Zealand Historical Statistics*). Ponadto włączenie do analizy jednego z dwóch oszacowań miało większy wpływ na sumaryczne statystyki niż wyłączenie kwestionalnych obserwacji [Maziarz w prasie 2; Reinhart i Rogoff 2013]. Dokładne omówienie wspomnianych argumentów można znaleźć w artykule *Żądanie obiektywizmu to marzenie ściętej głowy* [Maziarz 2016b] oraz *The Reinhart-Rogoff controversy as 'emerging contrary result' phenomenon* [Maziarz 2017b]. Poniżej przedstawiono

założenia filozoficzne realizmu naukowego oraz omówiono, jak wpłynęły one na niezrozumienie rozważanej kontrowersji w literaturze.

2.3. Założenia filozoficzne realizmu naukowego

Powszechnie uważa się, że realizm naukowy powstał w filozofii nauki jako teoria próbująca odpowiedzieć na pytanie, jak możliwy był sukces osiągnięty przez naukę. Podstawową cechą realizmu naukowego jest pogląd, iż współczesne teorie właściwie opisują nieobserwowalne cechy i obiekty rzeczywistości [Maziarz 2016c]. Jest to silniejsze zaangażowanie ontologiczne niż podejmowane przez zwolenników konstruktywnego empiryzmu sformułowanego przez van Fraassen [1980]. Realizm naukowy można scharakteryzować, wymieniając trzy cechy teorii naukowych, które odniosły sukces eksplanacyjny. Po pierwsze, hipotezy wysuwane na podstawie teorii są prawdziwe lub fałszywe w zależności od tego, jaki jest świat. Innymi słowy, realisci naukowcy uznają klasyczną definicję prawdy za właściwą (por. [Hardt 2013]). Po drugie, filozofowie działający w tym paradygmacie wierzą, iż obiekty opisywane przez teorie istnieją niezależnie od teorii i umysłów naukowców i są opisywane właściwie, chociaż ten punkt widzenia uległ złagodzeniu na gruncie filozofii ekonomii ze względu na ograniczony sukces ekonomii jako nauki. Dla przykładu Mäki [2011] formułuje nową wersję tego paradygmatu – minimalny realizm naukowy. Zgodnie z tym podejściem tylko niektóre teorie i modele trafnie opisują rzeczywistość. Pięć lat później fiński filozof ekonomii [Mäki w prasie] podjął próbę wykorzystania narzędzi realizmu naukowego do analizy porażki ekonomii w przewidywaniu kryzysu finansowego i przeciwdziałaniu mu, co przeczy dotychczasowej tradycji tego paradygmatu filozofii nauki. Po trzecie, realisci naukowcy zwykli uznawać obecne teorie naukowe za prawdziwe [Maziarz 2016c].

Mimo iż najbardziej wpływowy realista naukowy – Uskali Mäki [2009a] – stwierdza, iż jego filozofia ekonomii stara się być deskryptywnie adekwatna, można mieć co do tego wątpliwości. Po pierwsze, sukces ekonomii jako nauki jest z pewnością znacznie mniejszy niż ten odniesiony przez nauki ścisłe z fizyką na czele. Po drugie, debata o realistycznym odczytaniu obiektów postulowanych przez teorie dotyczyła oryginalnie kwestii istnienia atomów i cząstek subatomowych, takich jak elektron, proton i neutron. Obecnie, gdy ze względu na postęp technologiczny i skonstruowanie mikroskopów elektronowych atomy zostały włączone do klasy obiektów obserwowalnych, dyskusje w filozofii nauki koncentrują się na kwestii istnienia obiektów, które są nieobserwowalne współcześnie, jak struny i dziewięć wymiarów postulowanych przez teorię strun [Dawid 2007]. Jednocześnie obiekty postulowane przez teorie ekonomiczne, takie jak dług publiczny, racjonalni konsumenci, firmy maksymalizujące zysk itd., istnieją i są obserwowalne. Można mieć jedynie wątpliwości, czy korespondują one (przyjmując definicję prawdy Tarskiego) z teoriami ekonomicznymi. Innymi słowy, teorie ekonomiczne mogą właściwie lub niewłaściwie opisywać obserwowalne obiekty a, biorąc pod uwagę ograniczony

sukcesu predykcyjny i eksplanacyjny ekonomii, można mieć wątpliwości co do sukcesu ekonomii jako nauki [Maziarz 2013].

Jednak, poza omówionymi powyżej założeniami o prawdziwości teorii i istnieniu obiektów przez nie postulowanych, realiści naukowcy „odziedziczyli” poglądy na temat rozwoju nauki oraz jej metod badawczych od swoich filozoficznych poprzedników: pozytywizmu logicznego oraz – w mniejszym stopniu – falsyfikacjonizmu Poppera [2002]. Dwa założenia filozoficzne, które, co zostanie pokazane poniżej, wpłynęły na niewłaściwe wyjaśnienie afery Reinhart-Rogoffa, to pogląd Karla Poppera [2002] o historycznym rozwoju nauki oraz punkt widzenia Koła Wiedeńskiego, zgodnie z którym istnieje zunifikowana, właściwa metoda.

Filozofia Karla Poppera [2002], falsyfikacjonizm, jest odpowiedzią na podniesiony przez Hume’a [2012] i innych sceptyków problem indukcji. Zgodnie z falsyfikacjonizmem teorie naukowe nigdy nie mogą zostać dowiedzione, lecz jedynie sfalsyfikowane, gdy eksperyment lub obserwacja jest sprzeczna z hipotezą wydedukowaną z teorii. Jeden z najbardziej wpływowych filozofów nauki XX wieku zaleca, by naukowcy zastępowali sfalsyfikowane teorie nowymi, lepszymi. Wykazanie, iż takie działanie jest niemożliwe w praktyce badawczej, dla przykładu ze względu na podnoszoną przez Duhema [1962, s. 182-190] kwestię niemożności stwierdzenia, którą teorię (spośród całego systemu wiedzy poddanego testowi w eksperymencie) sfalsyfikowano, przekracza zakres tematyczny artykułu. Natomiast ważną dla dalszych rozważań implikacją falsyfikacjonizmu jest punkt widzenia Poppera [2002], iż teorie, które zastępują sfalsyfikowane opisy świata, są coraz dokładniejsze. Innymi słowy, falsyfikacjonizm zakłada, iż kolejne teorie lub modele, zastępujące wcześniejsze, sfalsyfikowane wytwory pracy naukowej, zbliżają nas do prawdy rozumianej korespondencyjnie. Jak wskazuje Leplin [1984, s. 1], ten punkt widzenia został przyjęty przez realistów naukowych i stanowi jedno z założeń filozoficznych leżących u podstaw tego nurtu filozofii nauki. Realisti naukowcy uważają, że *teorie naukowe podlegają historycznemu procesowi ciągłego ulepszania, który prowadzi do osiągnięcia prawdziwego* (korespondencyjnie) *opisu świata* [Leplin 1984, 1].

Drugim przyjmowanym przez realistów naukowych wraz z tzw. otrzymanym poglądem (*receivedview*) od pozytywistów naukowych jest założenie o jedności metodologicznej wszystkich nauk (ściśłych, społecznych i humanistycznych). Pogląd ten jest nazywany monizmem metodologicznym [Uebel 2016]. Implikacją założenia o coraz bliższych prawdzie kolejnych ujęciach historycznych jest punkt widzenia, iż metody¹ badawcze stosowane przez naukowców formułujących nowsze teorie są uważane za lepsze.

¹ Należy odróżnić „metody” od „metodologii”. Metody badawcze to np. sposób obliczania średniego tempa wzrostu gospodarczego lub sposób (lub metoda, innymi słowy) izolowania DNA z komórek przez zastosowanie wirnika. Metodologia jest pojęciem szerszym, używanym do określenia zespołu metod badawczych lub – *sensu largo* – jako synonim epistemologii, nauki o poznaniu.

2.4. Wyjaśnienia afery

Obecne w literaturze przedmiotu komentarze i odwołania do afery Reinhart-Rogoffa można podzielić na dwojaki rodzaj². Po pierwsze, część ekonomistów i metodologów podkreśla popełnienie przez Reinhart i Rogoffa [2010] błędu w arkuszu kalkulacyjnym oraz prezentuje punkt widzenia, zgodnie z którym źle wyspecyfikowana formuła mająca na celu obliczenie średniego tempa wzrostu gospodarczego całkowicie dyskwalifikuje badanie oraz jego wyniki. W tym przypadku uznaje się *implicite* lub *explicite*, że to błąd w arkuszu kalkulacyjnym wpłynął na uzyskane wyniki i minimalizuje się stopień, w jakim średnie tempa rozwoju ekonomicznego w czterech grupach są zależne od pozostałych wyborów metodologicznych [Clemens 2015; Muslu 2015; Grimson 2014; Stevenson i Wolfers 2013]. Wyjaśnienie to, w świetle omówionej powyżej analizy wpływu każdego z błędów/wyborów metodologicznych na wyniki, jest nieuzasadnione.

Po drugie, część komentatorów nie popełnia błędu przeszacowania wpływu złej specyfikacji formuły w arkuszu kalkulacyjnym na wyniki, lecz prezentuje punkt widzenia, zgodnie z którym na różnicę wyników analiz Reinhart i Rogoffa [2010] oraz Herndona, Asha i Pollina [2014] wpłynęły trzy, wytknięte w replikacji, niedociągnięcia. Dafoe [2014], Reiss³ [2014] oraz Stevenson i Wolfers [2013] unikają błędu pierwszego z omówionych wyjaśnień, lecz stoją na stanowisku, że także pozostałe wybory metodologiczne Reinhart i Rogoffa [2010] są błędne. Ten punkt widzenia stoi w sprzeczności z omówionymi powyżej argumentami przemawiającymi na rzecz alternatywnych wyborów oraz opinią Hamiltona [2013], który wskazywał niedługo po wybuchu afery, iż sugerowanie, „że metody wykorzystane przez Reinhart i Rogoffa [2010] są jednoznacznie złe, a te wykorzystane przez Herndona, Asha i Pollina [2014] wyraźnie lepsze, jest w mojej opinii co najmniej nieuzasadnione”⁴.

Oba wyjaśnienia są błędne w świetle analizy metodologicznej. Aby wyjaśnić aferę Reinhart-Rogoffa w sposób adekwatny deskryptywnie, można odwołać się do zjawiska ‘powstawania sprzecznych wyników’ opisanego przez Goldfarba [1997] (*‘emergingcontraryresult’ phenomenon*). Zgodnie z szacunkami amerykańskiego

² Poza dwoma wyjaśnieniami sformułowanymi przez ekonomistów i metodologów ekonomii, obecna jest (przede wszystkim w popularnej prasie) również trzecia wersja eksplanacji. Jej autorzy oskarżają Reinhart i Rogoffa [2010] o celowe manipulowanie danymi, by uzyskać wyniki wspierające polityków liberalnych, którzy usiłowali ograniczyć wartość programów stymulacyjnych w latach następujących po wybuchu kryzysu finansowego. Wyjaśnienie omawianej w artykule kontrowersji z perspektywy ekonomii nauki oskarża Reinhart i Rogoffa [2010] o działanie zgodne z partykularnymi interesami swoimi i instytucji zatrudniającej, tj. Międzynarodowego Funduszu Walutowego (por. [Okalow 2013; Wray 2013]).

³ Julian Reiss, filozof zatrudniony na Uniwersytecie w Durham, jest obecnie jednym z najbardziej znanych i wpływowych filozofów ekonomii. W opozycji do Uskalego Mäki z Helsinek pracuje on w paradygmacie instrumentalizmu metodologicznego.

⁴ Ang.: [*Suggesting*] that there is some deep flaw in the method used by RR or obvious advantage to the alternative favoured by HAP is in my opinion quite unjustified.

metodologa ekonomii około 10% badań publikowanych w „American Economic Review” wpisuje się w schemat tego zjawiska. Jedną z przyczyn zjawiska jest złudzenie publikacyjne, tendencyjność publikacyjna (*publication bias*), lecz rozumiana nie jako preferencja wyrażana przez redaktorów czasopism dla wyników istotnych statystycznie, lecz wybieranie artykułów prezentujących nowe dane. Zjawisko to, zgodnie z analizami Goldfarba [1997], produkuje następujący wzór w prasie: (1) gdy dostępne są nowe dane lub zainteresowanie ekonomistów zwraca się ku nowemu tematowi, publikowane analizy wskazują istnienie istotnej statystycznie relacji pomiędzy zmiennymi. Następnie ekonomiści usiłują obalić wcześniejsze wyniki, a uwaga redaktorów zwraca się ku analizom prezentującym nowe, a nie istotne statystycznie rezultaty, co prowadzi do publikacji badań (2) wskazujących brak relacji lub nawet relację o ujemnym do uprzednio stwierdzonego znaku. Okazuje się, że badania empiryczne poświęcone hipotezie prognozy na poziomie 90% długu publicznego do PKB rzeczywiście tworzą taki wzór [Maziarz 2016a]. Dlatego aferę Reinhart-Rogoffa można wyjaśnić, odwołując się do zwyczajnego dla ekonometrii zjawiska zmiany poglądów naukowców oraz istnienia sprzecznych wyników, a nie do błędów lub próby celowego oszustwa [Maziarz 2017b].

Dlaczego afery została niewłaściwie zrozumiana? W przeciwieństwie do dwóch błędnych dotychczasowych wyjaśnień odwołanie się do zjawiska powstawania sprzecznych wyników (*‘emergingcontraryresult’ phenomenon*) jest niewspółmierne z założeniami filozoficznymi realizmu naukowego i odwołuje się raczej do silnego programu socjologii wiedzy zapoczątkowanego przez Latoura i Woolgara [2013]. Natomiast dwa błędne wyjaśnienia opierają się na opisanych powyżej założeniach realizmu naukowego, dominującego obecnie paradygmatu filozofii ekonomii. Po pierwsze, wiara w stopniowy rozwój teorii naukowych, wzrost ich prawdopodobnie (*verisimilitude*) – jak ująłby to Popper [2002] – prowadzi do przywiązywania większej wagi do wyników nowszych i do pokładania wiary w ich prawdziwość. Po drugie, realistyczne odczytanie modeli ekonomicznych (i ekonometrycznych) wyklucza możliwość istnienia dwóch sprzecznych modeli⁵, które uzasadnione są w podobnym stopniu [Maziarz w prasie1]. Z drugiej strony, podejście konstruktywistyczne, spopularyzowane na gruncie filozofii ekonomii przez Scheuera [2015], pozwala dostrzec, że definicje i wybrane metody determinują do pewnego stopnia otrzymane rezultaty.

3. Filozofia ekonomii jako przedmiot nauczania

Powyżej pokazano, że afery Reinhart-Rogoffa została niewłaściwie zrozumiana w literaturze metodologicznej oraz sformułowano dwa argumenty świadczące na rzecz tezy, iż błędne wyjaśnienie kontrowersji wynika z oparcia na założeniach me-

⁵ Przez sprzeczność modeli rozumie się tu sprzeczność wynikających z nich konkluzji. Same modele nie mogą być sprzeczne, gdyż nie są zdaniem w rozumieniu semantyki.

metodologicznych realizmu naukowego, który jest obecnie najbardziej popularnym paradygmatem w filozofii nauki. Nieadekwatność deskryptywna realizmu naukowego z praktyką badawczą ekonomistów [2016c] nie stanowi przeszkody w wykorzystaniu tego ujęcia do rozważań metodologicznych, ponieważ przeważająca większość filozofów ekonomii jest zawodowymi filozofami, a nie ekonomistami. Jednocześnie można zaobserwować ograniczone zainteresowanie filozofią ekonomii wśród prowadzących badania ekonomistów. Obecna sytuacja może wynikać z niezrozumienia i ograniczonej wiedzy na temat filozofii ekonomii wśród ekonomistów.

Obecnie przyszli ekonomiści, studenci studiów magisterskich na polskich uczelniach ekonomicznych, mają kontakt z filozofią w niewielkim stopniu lub nie mają go wcale. Programy studiów zawierają filozofię jako jeden z przedmiotów do wyboru, konkurujący z socjologią. Jednak nawet wybierając filozofię, studenci nie uczą się metod badawczych filozofii analitycznej, które konstytuują dzisiejszy dyskurs w filozofii ekonomii, lecz – przeciwnie – spotykają się z wykładem historii filozofii (dla przykładu: [Katedra Filozofii i Komunikacji Społecznej 2016]). Poniżej rozważono dwie kwestie. Po pierwsze, argumentowano na rzecz tezy, iż edukacja z filozofii ogólnej jest niewystarczająca do zajęcia stanowiska oraz czynnego udziału w dyskusji z zakresu filozofii ekonomii, co przyczynia się do braku zainteresowania ekonomistów kwestiami filozofii ekonomii lub – szerzej – filozofii nauki. Po drugie, nakreślono sposoby nauczania filozofii ekonomii rozwijające wśród studentów zainteresowanie kwestiami metodologicznymi oraz umożliwiające podjęcie dyskusji z filozofami.

3.1. Historia filozofii a współczesna debata

Jak wskazano powyżej, studenci studiów ekonomicznych spotykają się z wykładem filozofii obejmującym przegląd zagadnień poruszanych przez myślicieli w ciągu ponad 2000 lat. Zakres materiału poruszanego na zajęciach tego typu oraz ograniczony czas wykładu (30 godzin) powoduje, że wykładowca zmuszony jest do pobieżnego omawiania materiału. Taki charakter prowadzenia zajęć ma dwie ważne implikacje dla zainteresowania studentów i ich edukacji filozoficznej. Po pierwsze, studenci nie są w stanie osiągnąć wiedzy wystarczającej do czynnego udziału we współczesnej debacie w żadnym z trzech podstawowych działów filozofii, tj. ontologii, etyce lub epistemologii. Jednocześnie warto odwołać się do badań psychologicznych, które wskazują, iż studenci wykazują mniejsze zainteresowanie przedmiotami mającymi charakter przeglądowego streszczenia omawianej tematyki, będąc bardziej zmotywowanymi do nauki w przypadku możliwości wyboru wąskiej specjalizacji [Tomlinson i in. 2003].

Ponadto, obecny sposób nauczania filozofii na uczelniach ekonomicznych, tj. jako encyklopedyczny przegląd historycznych poglądów, ma istotny wpływ na obecną sytuację w filozofii ekonomii. Tą dziedziną na granicy filozofii i ekonomii zajmują się obecnie przede wszystkim filozofowie nauki, którzy byli zazwyczaj kształceni

poprzez analizę przykładów pochodzących z nauk ścisłych (głównie fizyki), co może przyczyniać się do ograniczonego zrozumienia problemów charakterystycznych dla nauk ekonomicznych i powodować ograniczoną adekwatność deskryptywną filozofii ekonomii, przed czym ostrzegał m.in. Caldwell [1991]. Po pierwsze, obszerny zakres tematyczny powoduje brak możliwości odpowiednio głębokiego poznania zagadnień interesujących przyszłych ekonomistów, by mogli oni uczestniczyć we współczesnym dyskursie. Po drugie, przeważająca większość prowadzonych obecnie dyskusji w filozofii ekonomii, czy też – ogólniej – w filozofii nauki, opiera się na metodach ścisłej argumentacji wypracowanych w filozofii analitycznej, która, ze względu na krótką historię, jest podczas takich kursów pomijana lub omawiana pobieżnie. Po trzecie, charakter obecnie prowadzonych zajęć z filozofii prowadzonych w formie przeglądu poglądów historycznych przyczynia się do niemożności nabycia umiejętności niezbędnych w pracy zawodowej ekonomistów: krytycznego myślenia i sztuki argumentacji. Jednocześnie brak takich kompetencji powoduje, iż ekonomiści nie uczestniczą we współczesnym dyskursie prowadzonym przez filozofów ekonomii.

Podsumowując, można wyróżnić dwa mechanizmy wpływające na brak głosów ekonomistów w dyskursie filozofii ekonomii. Z jednej strony, zakres materiału wykładany na kursach filozofii przyczynia się do zniechęcenia studentów do filozofii i do zbyt pobieżnego poznania poglądów filozofów nauki, by móc uczestniczyć we współczesnym dyskursie. Z drugiej strony, studenci nie poznają metod argumentacji stosowanych w filozofii analitycznej. Te dwa mechanizmy przyczyniają się do powstania rozdźwięku pomiędzy filozofią ekonomii a praktyką badawczą ekonomistów, czego przykładem jest brak badań deskryptywnych poświęconych metodom badawczym wykorzystywanym do formułowania wniosków o charakterze przyczynowym [Maziarz 2017a]. W związku z powyższym studenci uczelni ekonomicznych powinni mieć do wyboru wykład z filozofii ekonomii, który byłby dla nich bardziej interesujący (ze względu na poruszaną tematykę) i przygotowywałby tych z nich, którzy zdecydują się na kontynuowanie edukacji i poświęcenie pracy naukowej, do aktywnego udziału w dyskursie w zakresie filozofii i metodologii ekonomii.

3.2. Dydaktyka filozofii ekonomii

Aby uniknąć problemów wynikających z dotychczasowego sposobu wykładania filozofii na uczelniach ekonomicznych, należy uważnie rozważyć dydaktykę filozofii ekonomii. W literaturze poświęconej dydaktyce filozofii w kształceniu zawodowym dotychczas nie interesowano się problemem nauczania filozofii ekonomii, mimo iż istnieje wiele publikacji poświęconych dydaktyce filozofii nauki dla różnych grup zawodowych (np. Matthews [1994] interesował się problemami związanymi z nauczaniem filozofii nauki w szkołach politechnicznych). Biorąc pod uwagę brak literatury poświęconej dydaktyce filozofii ekonomii, należy podkreślić, że niniejsza

część artykułu ma charakter zarysowania problemów związanych z dydaktyką filozofii ekonomii na uczelniach ekonomicznych i składa się z trzech części. Po pierwsze, nakreślono sposób prowadzenia zajęć. Po drugie, scharakteryzowano zakres tematyczny materiału poruszanego podczas wykładu. Po trzecie, omówiono cele edukacji z zakresu filozofii ekonomii.

Rozważając problemy wynikające ze sposobu prowadzenia wykładu z przedmiotu „filozofia”, nie należy popełniać podobnych błędów, planując sposoby prowadzenia zajęć. W związku z powyższym zajęcia z „filozofii ekonomii” powinny mieć charakter konwersatorium, na którym prowadzący wraz ze studentami będzie rozważał teksty filozofów ekonomii, wprowadzając w ten sposób kolejne problemy poruszane współcześnie w literaturze przedmiotu. Dydaktyka tego typu umożliwi (1) zainteresowanie studentów omawianymi problemami, (2) nauczenie ich narzędzi filozofii analitycznej, tj. sposobów argumentacji wykorzystywanych w filozofii ekonomii, (3) studentom nabycie umiejętności krytycznego myślenia oraz kreatywności, (4) analizę problemów gospodarczych z większą dozą krytycyzmu odnośnie do metod stosowanych przez ekonomistów.

Filozofia ekonomii jest dziedziną bardzo młodą. Wyewoluowała ona z filozofii nauki w latach 80. XX wieku dzięki wysiłkowi pionierów: Marka Blauga, Uskałego Mäki, Tony’ego Lawsons i innych. W związku z powyższym, pomimo obecności na rynku wydawniczym kilku podręczników [Hausman 2008; Reiss 2013] oraz polskiego podręcznika [*Metaekonomia...* 2016], właściwszym sposobem niż prowadzenie systematycznego wykładu będzie skupienie się na wybranych artykułach prezentujących charakterystyczne, opozycyjne punkty widzenia oraz metody argumentowania. Dla przykładu obecny stan dyskusji nad realizmem naukowym w filozofii ekonomii można przedstawić, prowadząc dyskusję nad dwoma tekstami Uskałego Mäki [2009b; 2011], który omawiał w pierwszym z nich relację modelu do rzeczywistości na przykładzie *Izolowanego miasta* von Thunena [1966], w drugim zaś – zdefiniował minimalny realizm naukowy, formę realizmu naukowego charakteryzującą się większym sceptycyzmem odnośnie do sukcesu ekonomii jako nauki.

Jak pokazano powyżej, brak możliwości podjęcia aktywnej dyskusji w zakresie filozofii ekonomii oraz przyjęcie zastanego punktu widzenia może prowadzić do przyjęcia w literaturze przedmiotu niewłaściwych wniosków. Dlatego podstawowym celem edukacji w zakresie filozofii ekonomii powinno być dostarczenie studentom – przyszłym ekonomistom – narzędzi umożliwiających czynny udział w bieżących dyskusjach. Innymi słowy, podstawowym celem dydaktyki filozofii ekonomii jest nauczenie studentów umiejętności argumentacji i krytycznego myślenia, niezbędnych do przygotowania publikacji wykorzystujących narzędzia filozofii analitycznej, zaznajomienie zaś uczestników kursu ze współczesnym stanem dyskursu filozofii ekonomii ma drugorzędne znaczenie.

4. Zakończenie

Celem artykułu było pokazanie na przykładzie niezrozumianej dotychczas w literaturze przedmiotu afery Reinhart-Rogoffa, jak brak wiedzy i umiejętności w zakresie filozofii ekonomii wśród zawodowych ekonomistów wpływa na praktykę badawczą i – pośrednio – zniekształca politykę makroekonomiczną. W pierwszej części omówiono aferę Reinhart-Rogoffa. Kwestia właściwego wyboru metod kliometrycznych w analizach harwardzkich ekonomistów [Reinhart i Rogoff 2010] oraz jej replikacji [Herndon, Ash i Pollin 2014] została niewłaściwie zrozumiana ze względu na założenia filozoficzne leżące u podstaw realizmu naukowego, obecnie najbardziej popularnego paradygmatu filozofii ekonomii. Aksjomatyczne przyjęcie stopniowego rozwoju nauki oraz monizmu metodologicznego spowodowało wyjaśnienie nieudanej próby replikacji podjętej przez Herndona, Asha i Pollina [2014] w kategoriach błędów i właściwych sposobów prowadzenia badań kliometrycznych, a nie alternatywnych wyborów metodologicznych.

Aby uniknąć niezrozumienia dyskusji metodologicznej w przypadku badań o tak dużej wartości aplikacyjnej oraz silnym wpływie na politykę gospodarczą, należy przemyśleć i – być może – zreformować sposób nauczania filozofii ekonomii. W drugiej części artykułu przedstawiono wiele argumentów na rzecz tezy, iż obecny dotychczas w programach studiów ekonomicznych przedmiot – filozofia – nie umożliwia przyszłym ekonomistom należytego rozumienia obecnego dyskursu w dziedzinie filozofii ekonomii. Dlatego w artykule zaproponowano modyfikację programów nauczania przez zamianę jednego z przedmiotów do wyboru – filozofii – na filozofię ekonomii. Powyżej przedstawiono sposób prowadzenia zajęć, zakres poruszanych tematów oraz osiągnięte cele.

Prowadzona powyżej analiza pozwala sformułować wiele nierozwiązanych problemów badawczych. Po pierwsze, biorąc pod uwagę, jak założenia filozoficzne realizmu naukowego zniekształcają dyskusję metodologiczną w zakresie metodologii kliometrii, należy odpowiedzieć na pytanie o adekwatność deskryptywną realizmu naukowego z ekonomią (w ogóle) oraz jej dyscyplinami szczegółowymi. Interesujące wydaje się badanie adekwatności deskryptywnej realizmu naukowego z ekonometrią oraz makroekonomią. Po drugie, jeżeli wyjaśnienie afery Reinhart-Rogoffa, odwołujące się do zjawiska powstawania sprzecznych wyników opisanego przez Goldfarba [1997], jest korespondencyjnie prawdziwe, zjawisko to, pomimo braku dogłębnych analiz mu poświęconych⁶, silnie wpływa na kształt współczesnej empirycznej makroekonomii oraz politykę gospodarczą. W świetle opisanych wyników niezmiernie istotne wydaje się dokonanie analizy zjawiska powstawania sprzecznych wyników oraz zidentyfikowanie sygnałów ostrzegawczych, na podstawie których politycy gospodarczy mogliby odróżnić przyczyny kontrowersji wokół

⁶ Obecnie, na początku grudnia 2016, Google Scholar indeksuje 22 artykuły poświęcone temu zjawisku.

najnowszych badań, tj. czy zmiany konkluzji wynikają z postępu metodologicznego ekonomii czy tendencyjności publikacyjnej. Po trzecie, o ile istnieje sporo badań i publikacji monograficznych poświęconych roli nauczania filozofii nauki w programach studiów politechnicznych (por. [Matthews 1994]), o tyle rola filozofii ekonomii w kształtowaniu ekonomistów nie była dotychczas systematycznie badana w światowej literaturze przedmiotu.

Literatura

- Bell A., Johnston R., Jones K., 2014, *Stylised fact or situated messiness, The diverse effects of increasing debt on national economic growth*, Journal of Economic Geography, 15, 2, s. 449-472.
- Bhaskar R., 2016, *Critical Realism: A Brief Introduction*, Routledge, London.
- Caldwell B., 1991, *The Methodology of Scientific Research Programmes in Economics: Criticisms and Conjectures*, Essays in honour of Mark Blaug, Edward Elgar, Chenttenham, s. 95-107.
- Clemens M., 2015, *The Meaning of Failed Replications: A Review and Proposal*, Discussion Paper no. 9000, Institute for the Study of Labour (IZA).
- Crotty J., 2009, *Structural causes of the global financial crisis: a critical assessment of the new financial architecture*, Cambridge Journal of Economics, 33, 4, s. 563-580.
- Dafermos Y., 2015, *Frontiers of Business Cycle Research*, Princeton University Press, Princeton.
- Dafoe A., 2014, *Science deserves better: the imperative to share complete replication files*, PS: Political Science and Politics, 47, 1, s. 60-66.
- Dawid R., 2007, *Scientific realism in the age of string theory*, Physics and Philosophy, 11, s. 1-35.
- Duhem P., 1962, *The Aim and Structure of Physical Theory*, Princeton University Press, Princeton.
- Egert B., 2012, *Public Debt, Economic Growth and Nonlinear Effects: Myth or Reality?*, OECD Economics Development Working Papers, 993.
- Egert B., 2015, *The 90% public debt threshold: the rise and fall of a stylised fact*, Applied Economics, 47, 34, s. 3756-3770.
- Frassen B., 1980, *The Scientific Image*, Clarendon Press.
- Goldfarb R., 1997, *Now you see it, now you don't: emerging contrary results in economics*, Journal of Economic Methodology, 4, 2, s. 201-222.
- Grimson J., 2014, *Measuring research impact: Not everything that can be counted counts, and not everything that counts can be counted*, Bibliometrics. Use and Abuse in the Review of Research Performance, Portland: Portland Press, s. 29-41.
- Hardt Ł., 2013, *Studia z realistycznej filozofii ekonomii*, C.H. Beck, Warszawa.
- Hausman D., 2008, *The Philosophy of Economics: An Anthology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Herndon Th., Ash M., Pollin R., 2014, *Does high public debt consistently stifle economic growth? A critique of Reinhart and Rogoff*, Cambridge Journal of Economics, 38, 2, s. 257-279.
- Hume D., 2012, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, tredition, London.
- Katedra Filozofii i Komunikacji Społecznej, 2016, *Sylabus przedmiotu "Filozofia"*, <http://www.ue.wroc.pl/p/wydzialy/zi/filozofia.pdf>, dostęp: 29.11.2016. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Kumar M., Woo J., 2010, *Public Debt and Growth*, IMF Working Paper, 10/174.
- Kurtellos A., Stengos Th, Ming-Tan Ch., 2012, *The Effect of Public Debt on Growth in Multiple Regimes*, The Remini Centre for Economic Analysis Working Paper, no. 12/60.
- Latour B., Woolgar S., 2013, *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*, Princeton University Press, New Jersey.
- Lawson T., 2006, *Economics and Reality*, Routledge, London.

- Lawson T., 2016, *Central Fallacies of Modern Economics*, Cambridge Realist Workshop, Clare College, London, 27th October 2017.
- Leplin J., 1984, *Scientific Realism*, University of California Press, Los Angeles.
- Mäki U., 2009a, *Realistic Realism about Unrealistic Models*, 2009, [w:] *The Oxford Handbook of Philosophy of Economics*, Kincaid H., Ross D. (red.), Oxford University Press, Oxford, s. 68-98.
- Mäki U., 2009b, *MISSing the World. Models as isolations and credible surrogate systems*, *Erkenntnis*, 70, 1, s. 29-43.
- Mäki U., 2011, *Scientific realism as a challenge to economics (and vice versa)*, *Journal of Economic Methodology*, 18, 01, s. 1-12.
- Mäki U., in press, *Modelling Failure*, [to appear in] *Logic, Methodology and Philosophy of Science – Proceedings of the 15th International Congress*, Leitgeb H., Niiniluoto I. in. (red.), College Publications, Helsinki.
- Matthews M., 1994, *Science Teaching: The Role of History and Philosophy of Science*, Psychology Press, Sydney.
- Maziarz M., 2013, *Spór o obiektywne istnienie obiektów teorii ekonomicznych. Argument na rzecz esencjalizmu*, *Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, 4, s. 27-38.
- Maziarz M., 2016a, *Cięcia budżetowe. Przegląd najnowszych badań*, *Ekonomia XXI Wieku*, 2, 10, s. 9-21.
- Maziarz M., 2016b, *Żądanie obiektywizmu to marzenie ściętej głowy*, esej nagrodzony pierwszą nagrodą w konkursie „Etyka w finansach. Nagroda Robina Cosgrove”, Związek Banków Polskich, https://zbp.pl/public/repozytorium/dla_bankow/prawo/konkurs/2016/Mariusz_Maziarz.pdf, dostęp: 1.12.2016.
- Maziarz M., 2016c, *Retoryka ekonomii. Alternatywa dla realizmu naukowego?*, [w:] *Badania młodych naukowców*, Szczepańczyk P. (red.), Unitas, Siedlce, s. 148-164.
- Maziarz M., 2017a, *Przyczynowość w ekonomii. Najnowsze problemy i nierozwiązane problemy*, ANNALES. Etyka w Życiu Gospodarczym, 20, 1, 53-71.
- Maziarz M., 2017b, *The Reinhart-Rogoff controversy as an instance of the 'emerging contrary result' phenomenon*, *Journal of Economic Methodology*, Latest Articles, <http://www.tandfonline.com/>.
- Maziarz M., w prasie1, *The unrealistic realist philosophy. The ontology of econometrics revisited*, *The Erasmus Journal for Philosophy and Economics*.
- Metaekonomia. Zagadnienia z filozofii ekonomii*, 2016, praca zbiorowa, Copernicus Center Press, Kraków.
- Mućko P., 2011, *Ujęcie rzeczywistości w badaniach naukowych w zakresie rachunkowości*, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, 41, 668, s. 231-240.
- Muslu K., 2015, *Preventing Data Errors with Continuous Testing*, *Proceedings of the 2015 International Symposium on Software Testing and Analysis*, New York, s. 373-384.
- Okałow S., 2013, *Economist fight!*, *Canadian Business*, <http://www.canadianbusiness.com/blogs-and-comment/economist-fight/>, 19.04.2013.
- Popper K., 2002, *Logika odkrycia naukowego*, Aletheia, Warszawa.
- Reinhart C., Reinhart V., Rogoff K., 2012, *Debt Overhangs: Past and Present*, NBER Working Paper, 18015.
- Reinhart C., Rogoff K., 2010, *Growth in a Time of Debt*, *American Economic Review*, 100, 2, s. 573-578.
- Reinhart C., Rogoff K., 2009, *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, Princeton.
- Reinhart C., Rogoff K., 2013, *Errata: 'Growth in a Time of Debt'*, Harvard University, http://www.carmenreinhart.com/user_uploads/data/36_data.pdf, (11.01.2015).
- Reiss J., 2013, *Philosophy of Economics: A Contemporary Introduction*, Routledge, London.
- Reiss J., 2014, *Struggling Over the Soul of Economics: Objectivity Versus Expertise*, *Ethical Economy*, 50, s. 131-152.

- Scheuer B., 2013, *Rozwój teorii ekonomii po kryzysie. Rewolucja czy ewolucja?*, Studia Ekonomiczne, 129, s. 11-18.
- Scheuer B., 2015, *Metodologia ekonomii w perspektywie konstruktywistycznej*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Stevenson B., Wolfers J., 2013, *Six Ways to Separate Lies From Statistics*, BloombergView, <http://www.bloombergview.com/articles/2013-05-01/six-ways-to-separate-lies-from-statistics>, dostęp: 4.12.2016.
- Thunen J., 1966, *Von Thunen's Isolated State*, C. Wartenberg (trans.), Pergamon Press, Oxford.
- Tomlinson C. i in., 2003, *Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature*, Journal for the Education of the Gifted, 27, 2, s. 119-145.
- Uebel Th., 2016, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2016 Edition)*, Zalta E. (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/vienna-circle/>, dostęp: 18.11.2016.
- Wray R., 2013, *Why Reinhart and Rogoff Results are Crap*, EconoMonitor, <http://www.economonitor.com/lrway/2013/04/20/why-reinhart-and-rogooff-results-are-crap/>, 20.03.2013.